

PROTESTANS

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

60. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 26. 1848.

A' nevelési ministerium teendői.

(Folytatás. Lásd 50. sz.)

A' tudomány-előiskolákkal párhuzamban álló felső ipariskolák.

32. §. A' felső ipariskolák.

Az alsó ipariskolák föladataul tevém (lásd ezen lap 29. számát) a' vallásos erkölcsi erő megszilárdítását, oly ismeretek megszerzését, mellyek egy mivelt polgárok, továbbá oly ügyeségek megalapítását, mellyek egy alsóbb rendű kézművesnek mulhatlanul szükségesek. A' felső ipariskola ennél többet akar. Az álladalmi életnek van egy jelentékeny, nem szorosan tudományos, de azért mivelt osztálya, melly a' szellemi életnek is nem annyira benső mint külső tényezőivel foglalatoskodik, vagy általán véve inkább külsőleg mint bensőleg van elfoglalva, illyenek 1) az ugy nevezett *termesztők*, jelesül: gazdák, gazdatisztek, erdőszők stb. 2) *magasabb iparüzők*, jelesül: gyárnokok, bányászok, építők, gépészek művészek stb. 3) *nagyobb kereskedők*, pénzváltók; 4) az *álladalmi kormány és végrehajtó hatalom* alsóbb tisztviselői, jelesül: a' pénz-, közlekedés-, kereskedelmi, sőt a' honvédelmi ügy is, ezekenkívül akármelly kormányzó 's végrehajtó hatalom irnokai, kiadói, postahivatalnokok 's más inkább külsőleg mint tudományosan foglalkozó tisztviselők. Én nem látom át, ezek miért fussák meg a' szaktudományiskolákat vagy talán a' tudományegyetemet is: ők az állodalomnak igen hasznos, igen mivelt tagjai lesznek, vagy csak ugy lehetnek, ha a' szorosan tudományos intézeteket, mellyeknek más és magasabb céluk van, mellözve, a' felső ipariskolákba lépnek. És épen azon magasabb miveltségnek megalapítása, azon külső ügyességeknek megszerzése lesz a' felső ipariskolák föladata, mik egy természetőre, iparüzőre, kereskedőre és álladalmi alsóbb tisztviselőre nézve mulhatatlanul megkivántatnak.

33. §. A' felső ipariskolák viszonya ugy az alsó ipar-, mint a' tudomány-előiskolákhoz.

A' felső ipariskola, hol ez mint külön álló miveltségi intézet létezik, például nagy városokon, hat éves tanfolyamatból áll épen ugy, miként a' tudományelőiskolák. Növendékei csak

betöltött tíz éves korral vetetnek föl. Az alsó ipariskola bevégzett két éves tanfolyamata után a' felső ipariskola harmadik osztályába vetethetnek a' növendékek; mert annak két első éve oly előkészítő, ha nem egészen is, mint a' felső ipariskoláké. És épen ezen viszonya van a' felső ipariskolának az alsóhoz, a' mellett, hogy mindkettő inkább a' külső életre képez ügyes és mivelt egyéneket. A' tudományelőiskolákkal semmi benső vagy lényeges viszonyban nem állnak a' felső ipariskolák, legfelebb is azon külső összeköttetésben, hogy hol a' két intézet azon egy városban létezik, a' felsőipariskola növendékei, egy keveset lätinul, mint Mager mondja: un peu de latin is tanuljanak nem annyira anyagi, meg nem is alaki képezés, mint inkább csak nyelv és műszavi haszonvétel tekintetéből. Hol pedig a' felső iparintézet tudományelőiskola nélkül áll föl, ott a' latin nyelv első foku tanfolyamatára minden esetre figyelmet kell fódítani az intézet három felső osztályában. Egyébiránt soha nem szabad feledni, hogy a' felső ipariskolában a' *mai*, a' *külső élet*, a' *tevés*, a' *miveltség* inkább vagy egyedül uralkodó; a' tudományelőiskolában ellenben a' *régi*, a' *benső élet*, az *elmélet*, és a' *tudomány*. Ezért nem állhat a' két intézet benső vagy lényeges viszonyban egymással.

34. §. A' felső ipariskolák tanulmányai.

A' felső ipariskolák tanulmányait is bölcsészeti rendszerem után 1. természet-, 2. embervilági, 3. eszményi tanulmányokra osztom. Azonban minthogy az iparintézetekben a' külső élet, a' gyakorlat, tulnyomó a' benső élet és az elmélet fölött, a' természettudományok gyakorlata pedig a' mértanban mozog, az embervilágiak élete a' történelemben nyilvánul, az eszményiek tartalma pedig a' vallásban és a' sajátlagos gondolkodástanban, vagy ezek tartalmas képviselőiben a' hazai és új nyelvekben: tehát a' felső ipariskolák tanulmányai lesznek: a) vallástan, b) hazai és új nyelvek, c) mér- és természettudományok, d) embertani és történelmieket. Ezekhez járulnak mint ügyesítő eszközök: e) a' művészetek és f) a' testgyakorlat. Az érintett tanulmányok fokozatait a' hat osztályban nem osztályonként fogom előadni miként azt eddigelé tevém; hanem a' tanulmányokat egyenkéntiesen fogom földolgozni a' hat osztályra irányzólag.

's ezt azért teszem, mert egyes tantárgy fokozatait így könnyebben lehet belátni, valamint jegyzetekkel is kísérni.

35. §. Vallástudományok.

A' vallásos erkölcsi erőt — a' külsővel, az anyagiakkal foglalatosságra nézve olly szükséges — az ipariskolákban kétuton gondolom kifejthetni, ugymint a' vallástan iskolászerű oktatása és az egyházbani épülés által. Az iskolászerű oktatás az I. és II. osztályra nézve olly kiválogatotott bibliai történetekből áll, mellyeknek erkölcsi hatása főleg kitünő. A' közép vagy III. és IV. osztályra nézve kiválogatotott bibliai helyek olvasása és fejtegetése keresztyén hit- és erkölcstan, előkészítés a' bérmlásra, vagy inkább a' fölavatásra. A' felső vagy V. és VI. osztályra nézve folytatik a' bibliai helyek olvasása és fejtegetése, — bibliai ismerettan. — A' vallásos épülésre megkivántató iratok ismertetése mindenik felekezetre irányzólag. A' vallás és egyház rövid története. És mind ezen iskolászerű oktatását a' vallásnak elégnek talalom, ha hetenként egy órán tanittatik, minden vasárnap és ünnepnapon pedig kétszer részeltetik az iskolanövendék vallásos épülésben mindig alkalomszerű egyházi tanítás által. Még pedig inkább szeretném, ha az iskolanövendék egyszer, teszem reggel vagy délután az intézet imaházában részeltetnék a' növendék fölfogásához és jövendő rendeltetéséhez mért tanításban; — mert az ifju sokszor aluszékonykodik vagy az eleven pajzánkodik azon egyházi tanításon, mi a' fölnőttnek élvezetet ad — másszor pedig menne a' növendéksereg a' közös imaházba a' catholicus a' mise, a' protestans a' catechisatio hallására. A' vallástanítást a' hitfelekezet lelkészei által kívánám tanittatni. Így állhat föl csak a' közös iskola, de így maradhat meg a' felekezeti 's ezzel a' vallásos szabadság is. Hagyd legyenek felekezetek! Megfér ezekkel a' közös iskola fogalma, de megfér az álladalomé is, melly minden felekezetek fölött áll és tartozik állni; mellyben. Nagy Fridrikként, minden felekezet imádkozzék annyit, a' mennyit bir, 's akként, mint tesszik. Szerintem sincs eszélytelenebb álladalom, mint a' melly vallásfelekezethez köti magát.

36. §. Nyelvészeti tanulmányok.

1) A' hazai nyelv főleg, mint minden nyelv is, olvasás közben és nyelvtanilag tanittatik. Az I. és II. osztály olvastat költészeti és prosai darabokat, még pedig a' költészeti inkább eposiak, a' prosaiak inkább történeti tartalmuak, mellyek mind gondolkodástanilag fogatnak föl. Tehát a' nyelvtan *mondattani* része inkább olvastatás közben dolgoztatik föl. A' sajátlagos nyelvtan a' mondatok viszonya mellett, melly alapja a' fentebb említett darabok értelmes ol-

vasásának is, figyelmez a' *szótanra*, jelesül: a' szavak megkülönböztetésére, összetétele és származtatására, továbbá az *irályra*, jelesül leírások és jellemzésre.

A' III. és IV. osztály folytatja az eposi és történeti darabok *olvastatását*, megkezdi az oktatási és lantos költeményeket, valamint a' szinte oktatási prosákat is; figyelmet fordit a' széphanogztatásra és mértékre, valamint a' beszédátváltoztatásra mind egyes mondatok és egyes beszédnél, mind egyes szavaknál, (*tropus* és *figura*); tehát az értelmes vagy gondolkodástani olvasás mellett megkezdetik az izléses vagy szép olvasás is. A' sajátlagos nyelvtan folytatja a' *szótant*, különösen figyelmez egész sorcsalád szavak származtatására, azok tulajdon és nem tulajdon értelmére, megkezdi a' *szóragtant*, különösen kiemeli a' történeti és oktatási írásmódot 's gyakorlatilag betanítja a' *gondolkodástant*. A' szerint, miként az új nyelvekben, jelesül: német olasz, franczia és angolban előhalad, hasonlítást tesz a' hazaiával.

A' V. és VI. osztály classicai szerzőket olvastat, jelesül a' prosaiak közül *történetieket*, *szónoklatiakat* és népszerű *bölcsészeti* vagy *oktatási*akat; a' költészetiak közül *eposit*, *lantost* és *drámait*. Itt a' tanító kettőre vigyáz. Első: ezen intézetekben nem czél az irodalomtanár képezése; következőleg mennyiségileg csak némmely szerzők szemeltessenek ki; második: minőségileg sem a' vizenyös divatírókra, hanem a' tartalmas és életképezőbbekre kell szorítkozni. A' sajátlagos nyelvtan a' fentebb olvasott classikai művektől elvont költészet- és szónoklattan több pontjaival ismerteti meg a' növendékeket, valamint életirányu szó- és írásbeli előadásban is gyakorolja azokat.

2) A' német, olasz, franczia és angol nyelvek. Ezen élő nyelvek tanítására nézve általános szükség megjegyeznünk, hogy bár mind e' négy nyelv azon fokait kívánjuk tanítatni azon osztályban, de azért nem egyszerre négy nyelvet; mert ez nyelvzavar nélkül nem eshetnék meg: hanem minthogy minket polgári viszonyoknál fogva is legközelebb érdekel a' német, azután az olasz, távolabbi viszonyban állnak a' franczia és angol nyelvek: ezért a' mindjárt látandó fokokon mindig előbb a' német nyelvet kívánjuk megalapítani, azután következék az olasz, így a' franczia és angol, mindig viszonyítva vagy összehasonlítva ezeket hazai nyelvünkkel és egymásközt. Továbbá általános megjegyezendő még: Minthogy az új nyelvekben nemcsak gondolatot vagy szellemet fürkésznünk mint a' régiekben, vagy nem is annyira ezt, mint inkább gondolatinkat akarjuk általuk és rajtuk írásban és szóval előadni: következik, hogy az új nyelveket gyakorlatilag tanítsuk, könyv nélkülöztesük be azokat nagy részben tanulás közt és beszéd-

gyakorlatokra nyújtunk alkalmat. Ezen előjegyzetek után.

Az I. és II. osztály *olvasatás* közben gyakorlatilag tanítjabe az olvasás szabályait, olvasat egyszerű mondatokat, 's azokat egyszersmind meg is könyv nélkülözteti. *Nyelvtanilag* először a' nevek és igék *ragait* tanítja be, melyekre már olvasás közben is figyelmeztettek a' növendékek; továbbá megtanulják a' szavak *összetételét* és *származtatását*, végre a' hazai nyelvből *fordítanak* az idegenekre, soha nem feledve a' nyelvek összehasonlítását, valamint a' fordítottak megkönyv nélkülözését.

A' III. osztály *olvas* előbb történeti és kisebb eposi, később a' IV. osztály szónoklati válogatott darabokat és lantos költeményeket; figyelmet fordít a' tropusok és figurákra. *Nyelvtanilag* folytatja az alaktant, főleg a' rendetlen szavakét, sor családszavakat származtat, tulajdon és nem tulajdon jelentéseiket fölfogatja, a' szókötés szabályait megismerteti, fordít idegen nyelvekre, sőt természeti tárgyakat, műkészítményeket 's tájékokat írat le 's ezeket, valamint az olvasottakat is, nagy részint megkönyv nélkülözteti, nyelvsajátságokat viszonyít a' hazaihoz és viszont, 's egymásközt. Az V. és VI. osztály válogatott szerzőkből *olvasat* válogatott helyeket. A' *nyelvtani* tanítás egyik idegen nyelvből a' másikkra fordítássá emelkedik, mellyek egy uttal nagyobb beszédügyesség tekintetéből meg is könyv nélkülözendők.

Jegyzés. Valamint az alább látandó több tanulmányok, úgy az új nyelvek tanítása is úgy rendezendő hogy a' kik alsóbb kézművességre, vagy kisebb kereskedésnél számviteli, alsóbb hivataloknál írónoki, sőt nagyobb vendéglőkben pinczéri állomásra lépnek, alsóbb ipariskolák hiányában; mert a' két iparintézetnek egy városon egymás mellett állani erővesztegetés lenne, harmadik osztály bevégezésével maguknak pályát választanak.

3) A' *latin nyelvet* csak a' felső három osztály tanulja, ott is csak azok, kik a) művészetre, b) katonatisztségre készülnek, c) kik kormányhivatalnál alsóbb tisztséget vállalnak, d) gyógyszerészek, barom orvosok, erdőszők és műkertészek kívánnak lenni. Ezek is hetenkint két órán úgy tanulják a' latin nyelvet *olvasás* közben és *nyelvtanilag*, hogy az ne mint cél tekintessék, de eszközül szolgáljon α) nyelvtanulásra, β) nemelly ismeretek megszerzésére, szóval mintegy annyit, mennyiről Mager elég gúnyosan, és alig ha bizonyos tekintetben tudomány-előiskoláinkra irányzólag nem igazán mondja: wird er nach Ungarn verschlagen, so hat er genug gelernt um das dortige Latein bald in Munde zu haben. Pädagogische Revue 1845 Januar bei Juni B. lap 387.

37. §. Mér- és természettudományok.

(Folytatik azért, hogy nevelési ministerünk nincs. Majd ad az Isten!)

Warga János.

Külföldi irodalom.

Betrachtungen über Christenthum und christlichen Glauben. In Briefen von Dr. J. Fr. Bruch Professor der Theologie an der theologischen Facultät und dem protestantischen Seminare, Prediger an der Nicolaikirche, Director des protestantischen Gymnasiums zu Strassburg. Strassburg, 1. rész 8. r. 1845. XVI. és 310 l., II. rész 1846. 400 l. ára 3. tall.

Jeles könyv, melly tudományos alapon nemes népszerűséggel, rationalis gondolkodásmódban a' szent oklevelek magas tisztelésével 's az egyházi hitágozatok igazságos méltánylásával ajánlkozik, 's midőn a' korkérdések fejtegetésében didakticus czélt akar elérni, a' nemes nyelv, szellemdús felfogás és kedélyteljes előadás által sokszor asketikus erőre 's hatássá magasul. „E' munkát“ mond sz. „laicusok, de nem miveletlenek számára irtam, mert emillyek meg nem értenének. Elég tapasztalásom is van tudni, hogy keresztények, kiknek miveltiséghiány miatt vallási tárgyairól gondolkodni sem kedvök, sem arra nem ügyesek, olyan tanítókat legörömostebb fogadnak vezérékűl, kik hitöket hozzájuk szabják pontosan 's minden eltérést a' felállított tanfoglalomtól örök elkárhozással fenyegetnek. E' munkával *mivelt keresztények* szükségleteinek akartam megfelelni.“ Sz. először a' mozgalmakat és szakadásokat a' prot. egyház terén vette szemügyre. A' küzdő elemek közt itt nem találkozunk ugyan már a' régi üres hitlenséggel, melly mult században Anglia- és Franciaországából ültetették Németországba át, de a' helyett más nemü hitlenséget annál veszélyesbnek találunk, mert nem egyszer komoly, éleselmű szemlélődésen alapul, pantheismuson t. i., melly legkülönfélébb alakokban föllépve, a' ker. 's minden más vallásnak háborút üzen leplezetlenül. A' pantheisták ellenében azok pártja áll, kik a' prot. egyház vélt hanyatlásán fennen sopánkodva, csak a' régi vallásiratokhozi föltétlen visszatérésben látják az üdvet 's így az azok betűjétől eltérő minden véleményt és tant kárhoztatnak. „E' szélzetek közt,“ folytatja, „állnak azon számtalanok, kik az újabb kor tudományos törekvéseitől nem idegenek ugyan egészen, kik telve élénk érdekekkel a' vallás iránt, mégis a' reformatio korából származó tanfoglalom némelly rendelkezésvél többé meg nem barátkozhatnak 's a' ker. vallásnak a' tudomány

legbiztosb eredményeivel 's az ész tagadhatlan elveivel barátságos öszhangzatban álló felfogása után szívből vágyakoznak.“ Ilyenekkel sz. nek gyakran volt személyesen dolga; 's tudományos föltételében megerősíté őt levelezése a' prot. egyház egyik tagjával, ki neki barátja 's kit pietista környezetének befolyása egészen megzavara előbbi észszerű felfogásában a' ker. vallásnak, ki azonban sok ker. tannak szigoruan orthodox kifejezőmódjával sem barátkozhatott meg 's kit közleményeivel sz. a' kínos kedélyhangulatból, mellybe jutott, újra belső nyugalomhoz 's az észszel békés öszhangban álló hithez volt visszavezetendő. 'S innen a' munka levélalakban adaték, mi némileg áradozó tán az olvasó előtt, de sz. nek fontos előnyöket nyújtott annál inkább, mivel elejénte tökéletes tanéületet szándékozáék felállítani. „Tanokat,“ mond VI. l., „mellyek nem idéztek tetemes véleménykülöniséget elő, bizton mellőzhetőknék véltem. Ellenben annál terjedelmesebben szóltam azon tanokról, mellyek a' mostani vallási vitákra főleg viszonylanak, 's úgy törekvém azokat kifejtteni, hogy előadásom népszerű maradjon ugyan, némileg megközelítse mégis a' tudományosat, legalább tűnjék ki mindenhol, hogy közleményeim mívelt, tudományos felfogáson alapulnak.“ Mi szerencsésen felelt meg sz. munkája tisztán felfogott céljának, már fontosabb érintők. 'S midőn szerénykedik, hogy a' tudományt nem vitte épen előbbre, azon nyilatkozatával mégis egyetértünk, mellyet XV. l. olvasunk: „Azt meg kell mindenkinek vallania, hogy nem csak azzal szolgálunk a' tudománynak, miszerint abba mélyebben behatolunk 's azt újabb eszmékkel meggazdagítjuk, hanem azzal is, midőn az általa napfényre hozott ismereteket köztudatba bevezetni 's az egyház mívelt tagjainak közjavává tenni törekszünk.“ Szintolly jeles, mint férfias az, mit sz. az előszó végén polemiai álláspontjáról, mellyet helyenként el kelle foglalnia, mond. A' munka egész tartásából, véli, ki lehet venni, hogy vallási polemiától lelke mélyéből idegen 's forróbban mitsem ohajt, mint békét az egyházban. „Hanem e' békét a' buvárkodás szabadságának feláldozásával vagy meggyőződés meggyáva eltitkolásával megvásárolni, arra soha nem tökéltém magamat el. Mert az nálam rendületlen elv, hogy szabad buvárkodással az egész protestantismus áll vagy bukik 's véleményemet leplezetlenül nyilvánítani, arra belső szükségletből származott régi szokásom ösztönöz.“ 'S csakugyan az egész könyvön át azon jótékony tudat kísér mindenkit, hogy becsületes férfi- és őszinte gondolkodóval van dolga, tudat, melly némelly híres munkánál a' vallási tudomány mezején, fájdalom! hiányzik.

Sz. e' nyilatkozataival munkája felől rajzolható a' munkát, mert az utóbbiban igazolva leltük azt, mi az elsőben érintve van; ugy hisz-

szük azonban, hogy néhány mutatvánnyal a' levelekből tartozunk az olvasónak bebizonyításul fontosabb itéletünknek, de ebben, mi magában értetik, csak sporadice és aphoristice járhatunk el. Mindjárt az első levél ezen elhatározó kérdéssel foglalkodik: *Van-e igazakul-tartása bizonyos vallási tantételeknék, mellyektől egyedül függ az örök üdv?* Ezen égbe vezető út sokkal könnyebb és kényelmesb, véli sz., hogysem az igazi 's azon „szoros kapu“ lehetne, melly Krisztus elméjében forgott. De a' tétel, hogy csak a' hit üdvezít, épen azért talált mindenkoron számtalanoknál olly nagy tetszésre. Nyugodt czáfolástól sz. meleg, ékesszóó nyelvíg emelkedik. „Hogyan, kedves barátom, az örök üdv bizonyos tantételeknék igazakul-tartásától függne? Ez állítás mi iszonyu következtetésekre vezetne? Ha a' boldogság csupán e' föltétől függ, ugy örökre elkárhoztatok ti számtalanok, kik Krisztus megjelenése előtt éltetek 's az igaz Isten helyett, kit nem ismertetek, istenségeket tiszteltetek, mellyekkel ifjai képzerőtök az ég csillagait, a' távol oczeánt, a' hegyek és erdők magányát, sőt a' föld mélyét is benépesítette. Mindnyájan elkárhoztatok, ti számtalanok, kikhez mind e' mai napig el nem hatott még az evangéliom szava 's kik, mint őseitek, élettelen bálványoknak áldozzatok ajándékitok és imáitokat. Ugy örökre elkárhoztatok ti nagy férfiai a' hajdának, kikhez engem még is olly mély tisztelet vonz, mert igazságra hatalmas erővel törekedtetek, nemes, szeretetteljes kedélyt nyilvánítottatok 's hazátok javának nyugalmatokat, szerencséteket, élteket áldozatul adátok; mert szellemetek is a' pogányság tévelyeitől volt elfogulva. Ugy igazatok volt nektek, kik a' keresztyénséget egykor tüzzel vassal terjesztettétek; igazatok volt, ti rosz hirbe kevert szolgálai az inquisitionnak, kik mindenkit, a' ki el mert az egyház tanától térni és szavait nem akarta visszavonni, máglyának vagy hóhérbárdnak adtatok át. Nagy isten, ki előtt meghajlunk, ki volnál te, ha gyermekeid üdvét illy föltétől tetted volna függővé? 'S illyesmit ugyan ki tanított? Krisztus nem.“ E' hely commentar az ismeretes egyházi symbolumhoz, melly így kezdődik: „A' ki üdvezülni akar, mindenek előtt igaz ker. hitének kell lennie. Kiben ez nincs egészen 's tisztán meg, az kétségkül elkárhozik örökre. Az igaz ker. hit pedig ez, hogy egyetlenegy Istent három személyben és három személyt egy istenségben tisztelünk.“

Nem tekiutve tévelyeket, egyházunk *vallásiratait* (Bekennntnisschriften) jól tudja méltányolni 's távol van sz. felületességétől azoknak, kik pálczáék törnek fölöttök a' nélkül, hogy az actákat olvasták volna. Az 5-ik levélben így ír: „Azokban, kedves barátom, valóban sok jeles van; bennök a' ker. igazságnak gazdag kincse

fekszik 's mindenhol fris, ifju, hatalmas szellem leng, épen azon szellem, mellyből maga a' reformatio keletkezett. De —. "Már alakilag méltán teszi ellenök azon kifogást, hogy, miszerint symbolok legyenek, nem eléggé egyszerűek; hogy a' helyett, miszerint lehetőleg egyszerű alakban terjesztenék az egyház hitét elő, *nagyon sok istenészetet* foglalnak magokban.

Olly méltányosan és higgadtan, mint a' symbolokról, nyilatkozik sz. a' *reformatorkról*. „*Luther* istenítésébe, miként azt már azelőtt gyakorlák — hiszen hajlandók valának neki csodákat is tulajdonítani — 's miként ma újra kezdi gyakorolni, bele nem egyezhetek. E' férfiu szokatlan nagyságát tökéletesen elismerem; benne egyikét látom az emberi nem hőseinek, egyikét az óriási alakoknak, mellyek messze nyulnak túl a' szokott embermértéken és szellemök hatalmával egy egész korra, sok nemzedékre eldöntőleg hatnak. De a' mellett nem csalom magamat a' gyöngeségek, mellyeket mutatott, és a' tévelyek felől sem, mellyekbe néha esett. Ha a' nagy zsinatoknak sem tulajdonítunk csalhatlanságot, mert, miként *Luther* Wormsban megjegyze, sokszor ellenkezének egymással és sokféleképp tévedtek: úgy *Luthert* sem szabad csalhatlannak tartanunk. Szellemének nagysága, hitének hatalma, tudományának gazdagsága, a' csodálatos tapintat, mellyel az igazat meg tudta ismerni 's tévelyek zilált tömegéből kikeresni, mind ez nem őrizheté őt némi balfogásoktól meg.“

A' *prot. egyház szakadozottságáról* kötelező symbolok nélkül. E' tünemények aggasztó voltát sz. nem tagadja. De kérdi, kevésbé aggasztó-e, ha valamely egyház erőszakos rendszabályokkal csikar hitegységet ki, 's épen az által minden felvilágosult, erős, jogaikat tudó szellemeket örökre elidegenít magától? A' prot. élet, szabadsággi visszaélésben is, még mindig jobb, mint a' kath. halál. Egyébiránt a' prot. egyház feloszlásának veszélyét sz. nem tartja olly nagyra, minőnek első tekintetre látszhatnék. „Bármi nagy legyen is benne az egyenetlenkedés, a' különböző felekezetek és pártok bármi hevesen küzdjenek is egymás ellen, nekem mégis úgy látszik, hogy mélyében a' protestantismus még mindig nagyon szilárdul függ össze. Erre hozzak-e önnek bizonyítványt fel? Vegye ön azon esetet, hogy a' kath. egyház még tovább menne a' protestantismus ellen ismét olly erősen nyilvánuló ellenséges indulatában, hogy tőle nehezen szerzett jogait elragadni törekednék, mi fogna történni? Az első megtámadás- és üldözéskísérletre mint *egy* férfi kelne föl minden protestans, legott feledve volnának a' belső viszályok; nemcsak a' közös veszély gondolata, hanem a' hit és élet belső közösségének tudata arra ösztönöznék őket, hogy egymáshoz szilárdul

csatlakozzanak 's erejüket egyesítsék, és legyözhetlenebbül, mint hármikor azelőtt, állna a' protestantismus a' catholicismus ellenében. A' protestantismus ollyan, mint a' tenger. A' leg-erősb vihar csak felszínét zuditja fel a' tengernek, a' mélységben nyugott minden és csendes. Így a' protestantismus minden harcza, mellyben az azt mozgató, sürge, izmos élet nyilvánul, csak (?) a' felszínen vívatik, a' mélységben nyugalom van es egység. De épen azért, mivel a' protestantismus felszine nézőhelye a' benne kitérő vitáknak, ezek jobban tűnnek szembe, mint a' mélységben uralkodó egység.“ Alább erre visszatér a' sz., mondván: „Az emberek csak a' protestansok egyenetlenkedéséről beszélnek, de miért feledik egészen azon sok, *lényeges pontot, mellyekben egyek?* Vegye ön, kedves barátom, az ágostai vallást, főleg annak második részét újra elő, mellyben szó van a' kath. egyház azon visszaéléseiről, mellyeket a' reformatorkok eltörlesztének. Talál-e ön ezen egész részben egyetlen cikket, melly felől a' protestansok nem volnának még mindig egyértelműek? A' szentség mind a' két színéről, a' papok házasságáról, mise-, gyónás-, étkek különsege-, kolostori fogadalmak-, püspöki hatalomról még mindig úgy gondolkodunk, miként a' reformatio korában gondolkodának. Az első rész cikkeiben sem egyenetlenkedünk annyira, miként első tekintetre látszhatnék. Ha megkülönböztetjük azt, mi e' cikkekben kifejezés módhoz 's istenészeti kiműveléshez tartozik, ha tisztán csak alapeszméjök-nél fogjuk azokat fel, kevés prot. lesz, ki azokat egyetértésével nem ajándékozná meg.“

Nagyon kielégítőek a' fejtegetések a' *szent írásról*, mint a' ker. hit okleveléről. *Herderrel* mondatik: A' bibliát emberileg kell olvasnunk, mert az emberek által emberek számára irt könyv. De annál sz. nem állapodik meg. Ha nem is lehet tagadni, hogy a' bibliai iratok, *egy* oldalról tekintve, emberi könyvek, de azt is meg kell vallani, hogy van bennök sajátos valami, mi azokat minden más könyv fölött kitünteti, hogy bennök fensőbb elemre ismerhetni, hogy valami isteni van bennök. Ezt sz. általában remekül rajzolja. „Van bennök“, mond a' 9-ik levélben, „vallási gondolatoknak, vallási erőnek 's vallási életnek roppant teljessége, melly azzal, ki nemcsak értelemmel, hanem kedélylyel is olvassa azokat 's egész hatályosságuknak átadja magát, kétségtelenül közöltetik. Ha magányos órában az új testamentomot vagy az ónak e' vagy ama iratát kezébe vevé ön és összeszedett szellemmel olvasá azt, vallási eszméknek egész tömege nem elevenült-e szellemében egyszerre föl? A' bibliai könyvek 's kivált az új test. e' csodálatos erejére legjobban ismerünk, ha a' benyomást, melyet előidéznek, összehasonlitjuk azzal, mellyet a' keresztyénség előtti pogány irodalom művei

tésnek ránk. Vegye ön Róma és Görögország classicus írói közül azokat, kikben legtöbb vallási foglalat van, mi szegény ez összehasonlítottva a bibliai könyvek vallási anyagának roppant teljességével! — „Görögország és Róma bölcseseinek munkái még keveseket jobbitának 's térítének meg. De ki veheti számba azokat, kik biblia által sulyos, bunös kábultságból fölébresztve reá bírattak, hogy hagyják a' bün 's kárhozat útját el 's térjenek az erény és üdv oly gyakorta meredek és fárasztó ösvényére? A' biblia naponként eszközöl még ilyen erkölcsi és vallási hatásokat, naponként megsokszorítja a' megtérés csordáit, mellyeket ő eszközöl.“ Ezen ítélet egy istenészttől, ki a' könyv czime szerint egyszersmind gymnasiumigazgató, annál figyelemre méltóbb, mivel egyoldalú nyelvészek legott azon szemrehányással lépnek elő, hogy irástisztelésöknél fogva az istenészek rendszerint nem tudják méltányolni a' classicusokat.

Egy másik levélben szellemdúsan készíti sz. a' vitakozást a' szellem- és betűről és a' sz. írásra is alkalmazandó azon szabályt elő, hogy a' szó csak vivője a' szellemnek 's ezt amabból kell kivenni, ha helyesen akarjuk megérteni. „Mi a' szó? nem egyéb, mint vivője a' gondolatnak, mellyet más emberrel közölni akarunk. A' gondolat, szellem hatásából keletkezve, magában véve valami tisztán szellemi. De az érzékvilágban, hol szellemünk csak anyagi test hüvelyében jelenhetik meg 's működhetik, a' szellemnemzette gondolatot nem vagyunk képesek tisztán szellemi alakban más ember szellemébe átvinni. Testet kell neki kölcsönöznünk, hogy ez által vitetve átrepülhesse a' bennünket másoktól elválasztó tért 's mások testi hüvelyén át szellemökhig hathasson. E' testet azon elemből szöjjük, melly a' szellem lényéhez leghasonlóbb 's e' miatt szelem jelképeül tartaték mindenhol — szöjjük azt levegőből, melly mozgásában hanggá lesz. Az ember beszédében valami bámulatra méltó van. De hát ha távolságra, mellyet át nem hajózhat a' mulékony hang, akarjuk küldeni a' gondolatot? Vagy ha később korra, jövő nemzedékekre akarjuk átszállítani? Ezen esetben testet kell neki kölcsönöznünk, melly tartósb levén a' gyorsan elenyésző hangnál, továbbá is 's hosszabb időre vivőjeül szolgálhat. 'S mi ezen test? *Irott szó.* Ismét bámulatra méltó tünemény. Ah, mennyi század, ezered mult el, mielőtt annak megismeréséhez jutott az emberi szellem, hogy gondolatai közléséhez nemcsak megszárnnyított hangot, hanem állandó képet is használhat; 's mig a' tulajdonképeni képtől, hieroglyptól, a' hang önkényes jeleig, a' betűig, lépett! Minő erő feszítése kívántaték az emberi szellemtől meg, mig a' betű feltaláltaték! Látja immár, barátom, hogy a' mondott szó ugy, mint az irott csak vivője, megtestítése a' gondolatnak, 's hogy a' gondo-

latot, miszerint megértjük, e' vivőből kell kivennünk, megtestítéséből kivetkeztetnünk 's tiszta lényében felfognunk.“

E' mutatványokból látandja az olvasó, mit kell sz.-től várnia. A' tulajdonképeni hitágazatokba szándékosan nem bocsátkozánk. Mi a' kijelentésről, Jézus személye-, csodák-, jóslat-, a' háromság egyházi tanáról, 's második részben az eredeti bün-, bünbeesés-, Jézus halála-, újraszületés-, kegyválasztás-, egyház-, conventiculumok-, szentségek-, halhatatlanság-, 's fel-támadásról bibliai értelemben mondatik, azoknak ajánljuk megolvasásul, kik fontos pontok és napi kérdések felől rövid és alapos oktatást szívesen vennének. Fáradtságuk, hogy végig kísérek sz. fejtegetéseit, gazdagon fog megjutalmaztatni (Th. L.—tt).

A' Jezsuiták titkaiból néhány adat.

C a p u t III.

Quomodo agendum Societati in illis, qui magnae sunt Auctoritatis in Republica, et quamvis divites non sint, aliis tamen modis juvare possunt.

1) Praeter supradicta, quae fere omnia illis proportionaliter etiam adplicari possunt, curanda est gratia illorum contra adiversarios nostros.

2) Utendum etiam prudentia, auctoritate et consilio eorum ad coemptionem Bonorum et adquisitionem variorum Munerum Societati obeundorum: adhibito etiam tacite et plane secreto nomine illorum in augmentatione Bonorum temporalium; si satis putetur illis confidendum.

3) Adhibendi etiam et commovendi, ut mitigent et compescant homines viliores, et plebem Societati nostrae contrariam.

4) Ab Episcopis, Praelatis aliisque Superioribus Ecclesiasticis pro diversitate rationum et propensione in Nos, ea exigenda, quae fuerint opportuna.

5) In quibusdam partibus satis erit si procuratur, ut Praelati et Parochi efficiant, ut subditi illorum, Societatem revereantur, et ipsi ministeria nostra non impediunt. In aliis autem locis, ubi plus possunt, non secus ac sacro-sancti, colendi, ut auctoritate illorum et Principum Monasteria, Parochiae, Praepositurae, Personatus, altarium fundationes, Loca pia fundata ad nos diverti possint. Facillime enim eas assequi poterimus, ubi Catolici Haereticis et Schismaticis permixti sunt, demonstrantes ejusmodi Praelatis immensos fructus et meritum ex talibus mutationibus oriendum, a' saecularibus et Monachis non expectatum. Quod si fuerit, laudandus palam ipsorum zelus, etiam scripto inculcanda memoria factis perpetua.

6) Conandum, ut Praelati tales, Nostris tum a Confessionibus tum a Consiliis utantur, et siquidem in spe sunt, aut proutensione ad altiores gradus in Curia Romana, iuvandi omni contentione et conatu Amicorum ubicunque ad hoc conferre valentium.

7) Curent etiam Nostris apud Episcopos et Principes, ut dum fundant Collegia ac Ecclesias parochiales, Societas habeat potestatem statuendi Vicarium, habentem curam Animarum. Ipse vero Superior Loci pro tempore existens sit Pater. Sic totum regimen Loci illius erit nostrum et quodvis facillime impetrabitur.

8) Ubi Academici sunt nobis repugnantes, vel Catholici vel haeretici Cives fundationes, impediunt: ibi per Praelatos conandum est primaria cathedra Concionatoria occupetur. Sic enim continget Societatem saltem aliquando necessitates et rationes per occasionem exponere posse.

9) Maxime vero Praelati Ecclesiae devincti sunt, quando agitur de Beatificatione vel Canonizatione Nostrorum, et tunc ab omnibus magistratibus et principibus literae procurandae erunt, in quibus apud Sedem Apostolicam negotium promoveatur.

10) Si contingat, Praelatos at Magnates Legationem obire, cavendum, sedulo ac praeveniendum, ne aliis Religiosis, qui nobiscum certant, utantur; ne affectum in alios transferant et in provincias aut Civitates, in quibus nos moramur, inducant. Quodsi huius modi praelati Legatione fungentes transiverint illas Provincias vel Civitates, ubi Societas Collegia habet, excipiantur magno honore et affectu, et pro modestia religiose tractentur.

Caput IV.

Quae commendatae esse debeant Concionatoribus et Confessionariis Magnatum.

1) Nostris, Reges Principes variosque illustres ita dirigant, ut solum ad majorem Dei gloriam tendere videantur; et ad talem auctoritatem conscientiae, qualem ipsi principes concedunt. Neque enim statim, sed sensim spectari debet directio illorum ad aeternam et politicam gubernationem.

2) Ideo saepe inculcandum ipsis, distributionem honorum et dignitatum in Republica spectare ad justitiam; graviterque Deum offendere a principibus, si contra eam spectent et ex passione procedant. Protestentur saepe ac seriose, nullo modo sese in Reipublicae administrationem ingerere, sed invitos dicere, ratione officii sui. Ubi haec semel apprehenderunt, explicetur, quibus virtutibus praediti esse debeant, qui ad dignitates

et munia publica ac primaria assumendi sint, nominenturque tandem et commendentur tales, qui sunt sinceri amici societatis, haec tamen non fiant immediate per nostros, nisi princeps coegerit; tum plus gratiae habebit, sin familiares et amici principis interponantur.

3) Quo circa confessarii et concionatores informantur ab amicis nostris, qui pro quovis munere sint apti, praesertim tales, qui erga societatem liberales sunt: horum nomina apud se habeant, et suo tempore cum dexteritate sive per se, sive per alios principibus commendent atque insinuent.

4) Meminerint concionatores et confessarii, principes suaviter et blande tractare, nullo modo in concionibus aut privatis colloquiis eos perstringere, omnes pavores ab illis remove, et in fide, spe, ac justitia politica potissimum exhortari.

5) Munuscula parva vix unquam pro privato usu acceptent sed commendent necessitatem communem provinciae aut collegii. Domi cubiculo simpliciter instructo gaudeant, neque curiose nimis se vestiant; et ad abjectiores personas, quae in palatio sunt, iuvandas et consolandas prompte se conferant, ne solis Magnatibus praesto esse videantur.

6) Quamprimum post mortem officialium curent, ut de sustinendis amicis societatis mature agant, et suspicione extorti regiminis se eximant. Quare etiam, ut supra dictum, immediate se non impendent, sed per amicos fideles et potentes; quo sustinere possint invidiam, si quae suboriatur.

S Z E N T L A N T.

Lélek perczei.

I.

Reggeli ima.

Uj napomnak első pillanatját
Oh nagy Isten! néked szentelem;
Szárnyaid kegyes védelme nélkül
Nem lett volna csendes éjjelem.

Melly csodás vagy földön a' kincsinben,
A' fűszál is nyilván hirdeti;
Melly dicső vagy a' nagy mindenségben,
Azt a' lélek nem képzelheti! —
Mélységedet hogy merithetném ki?
Hisz magamban is titok vagyok, —
És viiágod nagy őszhangzatában
Mint egy gyenge szózat, elhalok. —
Bennem a' föld és az ég tulsági
Mély csodásan egyesültenek,
Test és lélek, a' halál és élet,

Szüntelen egymással küzdenek.

De, im, a' föld terhelő porából

Jobb valóm hozzád emelkedik,

Nálad tudva üdvének hazáját,

Feltörekszik, mind az egekig.

Vajha olyan tiszta volna lelkem,

Mint te, Isten! a' ki adtad azt;

De borítja bűneim homálya,

Fájdalmában nem talál vigaszt.

Mélyen érzem testiségem harczát;

Ah, de hallom hívó szózatod,

Hozzád fűztél égi szellemeddel

És sajátod veszni nem hagyod.

Mert szivemben törvényed világol,

Mig lejárnak e' test napjai,

'S szent fiad küldötted, hogy mutassa:

Merre nyílnak üdvem utai.

Dicsőítsd meg végetlen kegyelmed,

Minden lelkek atyja! rajtam is,

Hogy kövessem törvényed világát,

Jobbulásom ne legyen hamis. —

'S majd, ha egykor több reggelt nem érek,

És halálra váltod éltemet:

Földérül az örökkévalóság,

Ott fogadj el, Isten! engemet. —

A' Vajda-émlék ügyében.

A' folyó hó 9-dikén tartott iskolai tanács-gyűlésben kérdés tétetett, miben fog állni azon emlék, mellyre másfél év óta gyűjtetik pénz; 's a' határozat az lőn, hogy az emlék egy *Vajda-émlék* nevű zeneiskola leend. A' begyűjtött pénz mindjárt zenei műszerek megvásárlására levén fordítandó, felszólítatott a' pénztárnok, hogy miután e' pénz kezelését most már az iskola gondnoki hivatala veendi át, ezt a' gondnoknak kézbesitse. A' volt jegyző és pénztárnok következőleg adta át a' pénzeket: Aszódrul 3 ft., Tiszaföldvárral 3 ft., Székács József által 13 ft. 30 kr., Szabó Józseftől 56 kr., Pápáról 18 ft. 5³/₅ kr., Vörös Lidia által 43 ft. 42 kr., Pozsonból 20 ft. 10 kr., Késmárkról 10 ft. 55³/₅ kr., Debreczenből 4 ft. 44 kr., Löcsérül 12 ft., Marmaros-Szigetről 4 ft. 36 kr. (mert itt 24 kr. mint postadíj levonatot), — öszvesen 134 ftot 39¹/₅ krt pengő pénzben. Azon pénzek, mellyek begyűjtettek ugyan, de még befizetve nincsenek, ezek: Uj-Verbászról 15 ft., a' bács-szerémi esperességben 22 ft. 12 kr., Nagyenyeden 32 ft., a' pápai iven 10 ft., — öszvesen 79 ft. 12 kr. pengő pénzben. — Köszönetet mondva mindazoknak, kik szives kézséggel adakoztak és gyűjtöttek a' Vajda emlékre, felszólítom egyszer-

mind azokat, kik a' begyűjtött öszvegeket még be nem küldék, sziveskedjenek ezentul a' Vajda-émléki pénzeket a' szarvasi főtanoda gondnoki hivatalához utasítani.

Költ Szarvason, tizedhó 12-kén 1848.

Gerő Ákos,

mint a' vajda-émléki pénzeknek volt jegyzője 's tárnoka.

A' debeliacsiai számára ujjal adakoztak: Mokry Emma 40 kr., Szloboda Nina 2 ft., Szent Juszina 1 ft., Bocsor képviselő 2 ft., Névtelen 1 ft., Lumniczercsalád 5 ft., Névtelen 5 ft., Névtelen 2 ft., Tornyos Ilona 1 ft Knüpfér Sarolta 2 ft.

Halálozás!

Tiszt. Hlaváts József úr, a' körmöczbányai ágost. vallást köv. második egyház lelkésze, 's iskolatanítója, az esperesség volt jegyzője, munkás életének 45, hivatalának 20-ik évében, october 13-án délutáni 2 órakor jobb életre szenderült. A' koporsótétel alkalmával Burrai Miklós, a' temetésen tiszt. Martiny Dániel háji és a' fennevezett, t. i. Burrai, lelkészek szókoztak.

Mindenféle hitfelekezetű barátain 's tisztelőin kül egy özvegy 's egyetlenegy leánya kesergi a' jó apa kora elhunytát. Béke hamvaira!

Collega.

H I R D E T M É N Y.

„Azon tisztelt szülék és gyámokok, kik fijaikat a' legközelebbi iskolai évben (18¹⁸/₄₉) a' pozsonyi evang. lyceumba küldeni szándékoznak, ezennel értesitetnek, hogy a' k. ministeriumi rendeletnek és a' t. egyházgyűlési határozatnak értelmében gymnasiumi osztályainkban a' rendes tanfolyam november hó 1-jén kezdetik, a' felsőbb tudományoknak (logikától kezdve) hallgatóit pedig az alulírottak addig is, mig ezen osztályok rendes tanfolyama felsőbb intézkedés következtében megnyitvánék, szellem- és jellemképezőleg fogják foglalkodtatni.

Poszony, octob. 22-kén 1848.

A' pozsonyi evang. főiskola tanárai.“

A' kecskeméti h. v. főiskolához kapcsolt középtanodában (gymnasium) november 1-ső napján a' tanítások elkezetnek, — miről t. cz. szü-
léket czennel értesíti

Belák József,

a' nevezett középtanoda igazgató-
tanára.